

BLAISE PASCAL

Szórakozás, unalom

(A Gondolatok 168/139. töredéke)

Elgondolkodván olykor-olykor az emberi nyughatatlanságon, a veszélyeken és fáradalmakon, amelyeknek az emberek kiteszik magukat az Udvarban vagy a háborúban, és amelyek megannyi viszály, szenvedély, vakmerő és sokszor balul sikerült vállalkozás forrásai, gyakran mondtam, hogy az emberek minden boldogtalansága egyetlen dologból fakad, ami nem más, mint hogy képtelenek nyugodtan megülni egy szobában. Valaki, akinek javai elegendőek a megélhetéshez, nem indulna tengeri útra, vagy nem venne részt egy várostromban, ha az otthonmaradás örömmel töltené el. Csak azért vásárolnak oly drágán tisztségeket a hadseregben, mert elviselhetetlennek találják, ha ki sem mozdulnak a városból. És azért keresik a módot a beszélgetésre és a játékok nyújtotta szórakozásokra, mert képtelenek örülni, ha otthon maradnak stb.

Részlet a *Gondolatok* készülő új magyar fordításából, amely Philippe Sellier kiadását veszi alapul. A *Gondolatok*nak első megjelenése óta annyi szövegváltozata létezik, ahány kiadása. A kiadók általában önkényesen megállapított témák köré csoportosították Pascal mintegy ezer hátrahagyott töredékét, egy befejezetlen mű darabjait. Az 1950-es évek elején azonban egy filológiai felfedezés forradalmasította a *Gondolatok* kiadását, mert lehetségessé tette a töredékek egyharmadának Pascal által megállapított és fejezetekre osztott sorrendjének rekonstruálását. (A *Gondolatok* szövegtörténetéről részletesebben lásd Pavlovits Tamás: *Blaise Pascal. A természettudománytól a vallási apológiáig*, Gödöllő, Attraktor, 2010. A *Gondolatok* szövege és kiadásai: 234–240. o.). Az új magyar fordítás a legújabb filológiai eredményeket követve, Philippe Sellier 1999-es kiadása alapján készül (Pascal: *Pensées*, Paris, Garnier, 1999). A töredék számozásában az első a Sellier-féle osztályozásra, a második az 1978-as magyar kiadás (Pascal: *Gondolatok*, ford. Pődör László, Budapest, Gondolat) alapjául szolgáló Brunschvicg-féle, 1905-ből származó osztályozásra utal. (A ford.)

Miután megtaláltam minden boldogtalanságunk közvetlen okát, jobban belegondolván fel akartam tárni mélyebb alapját is, és úgy találtam, hogy az ténylegesen nem más, mint gyenge és halandó mivoltunk természetes boldogtalansága, amely oly nyomorult, hogy semmi sem képes megvigasztalni bennünket, amikor figyelmesen elgondolkodunk róla.

Minden elképzelhető állapotot és a hozzájuk tartozó javakat összevetve kétségtelen, hogy királynak lenni a legszebb dolog a világon. Képzeljünk azonban csak el egy királyt minden lehetséges kielégüléssel, amiben csak része lehet. Ha szórakozás nélkül marad, és hagyják, hogy elgondolkodjon azon, mi is ő valójában, bágyadt örömei nem fogják megvédeni. Szükségszerűen fenyegető lázadások képe jelenik meg előtte, s végül a halál és a betegségek, amiket nem kerülhet el. Mégpedig oly erővel, hogy ha megfosztják őt attól, amit szórakozásnak neveznek, boldogtalan-ná válik, boldogtalanabbá legkisebb alattvalójánál, aki játszik és szórakozik.

Ennek okán oly kedveltek és keresettek a játékok, a nőkkel folytatott terepere, a háború és az előkelő állások. Nem azért, mintha ténylegesen boldogsággal járnának, vagy bárki azt képzelné, hogy a játékon nyert pénzzel a mennyei boldogságot is elnyeri, vagy attól a nyúlától remélné, amelyet üldözőbe vett, és amelynek nem örülne, ha megkapná ajándékba. Nem e lágy és békés életet keressük, amely emlékeztet bennünket mivoltunk boldogtalanságára, és nem is a háború veszélyeit vagy az állásokkal járó fáradságokat, hanem azt a nyughatatlanságot, amely elfordítja gondolatainkat a boldogtalanságtól, és elszórakoztat bennünket. – Íme annak eredete, miért szeretik az emberek jobban a vadászatot, mint a zsákmányt.

Ezért szeretik az emberek annyira a tumultust és a jövés-menést. A börtön ezért okoz oly rettenetes gyötrelmet. A magány öröme ezért oly felfoghatatlan. És végül ezért oly nagy öröm királynak lenni, mert megállás nélkül szórakoztatni próbálják, és igyekeznek a legkülönbözőbb örömpörökben részesíteni. – A király olyanokkal van körülvéve, akik csak a szórakoztatásával törődnek, és annak megakadályozásával, hogy önmagára gondoljon. Mert hiszen, legyen bármennyire is király, boldogtalan, ha önmagára gondol.

Íme mindaz, amit az emberek kitaláltak, hogy boldoggá váljanak. Mindazok pedig, akik erről értekezve megjártassák a filozófust, és úgy gondolják, hogy az emberek ésszerűtlenül cselekszenek, amikor egész napjukat egy olyan nyúl üldözésével töltik, amelyet megvásárolni viszont nem akarnak, egyáltalán nem ismerik a természetünket. Ez a nyúl sosem védene meg bennünket attól, hogy a halálra és a minket körülvevő nyomorúságokra gondoljunk, míg a vadászat megvéd.

A. Így aztán, ha valaki azt vetné a szemükre, hogy amit oly elszántan keresnek, képtelen kielégíteni vágyaikat, és amire ők az-
zal az egyedül helyes válasszal vágnának vissza – ami természet-

szerűen adódna a számukra, ha jobban belegondolnának –, hogy tudniillik ők mindebben csak egy erőteljes és hatékony elfoglaltságot keresnek, ami megakadályozza, hogy önmagukra gondoljanak, és ezért állítanak maguk elé egy vonzó tárgyat, ami erősen leköti és elbűvöli őket, akkor erre ellenfeleik nem tudnának mit felelni... De nem ezt válaszolják, mert nem ismerik saját magukat. Mit sem tudnak arról, hogy csak a vadászatot, nem pedig a zsákmányt keresik. Azt képzelik, ha megszerezték volna ezt és ezt a tisztséget, akkor most örömmel pihennének, nem érezvén a csilapíthatatlan mohóság terhét. Azt hiszik, őszintén keresik a nyugalmat, miközben valójában csak a nyughatatlanságot keresik. Egy titkos ösztön hajtja őket a szórakozás és a külső elfoglaltságok hajszolására, amely folytonos nyomorúságuk érzéséből fakad. És van egy másik titkos ösztönük is, amely első természetünk nagyságából maradt vissza, és amely megérteti velük, hogy a boldogság valójában a nyugalomban, nem pedig a túlekedésben van. E két ellentétes ösztön azonban egy zavaros törekvést eredményez, amely lelkük mélyére rejtőzik előlük, de arra készteti őket, hogy a nyugalomhoz a nyughatatlanságon keresztül igyekezzenek eljutni, és hogy folyton azt higgyék, a nélkülözött kielégülés föltétlenül bekövetkezik, feltéve, hogy néhány elképzelt nehézséget még legyőzve sikerül felnyitniuk a nyugalom kapuját.

Igy telik el az élet: az ember akadályokat legyőzve keresi a nyugalmat. De ha sikerül leküzdenie őket, a megszerzett nyugalmat elviselhetetlenné teszi a vele járó unalom. Oda kell hát hagyni, hogy egy kis túlekedést kolduljunk. Mert az ember vagy a már meglévő nyomorúságaira gondol, vagy azokra, amelyek [a jövőben] fenyegetik. De ha ezektől minden felől védve lennénk is, az unalom önnön hatalmánál fogva haladéktalanul feltörne a szív mélyéről, ahova természetes gyökerei nyúlnak, és megfertőzné mérgével az elmét.

A tanácsot, amit Pürrhosznak adtak, és ami abban állt, hogy maradjon nyugton, és élvezze a nyugalmat, aminek fáradságos keresésére indult, nehéz lett volna megfogadni.

A tánc: jól meg kell fontolni, hova teszi az ember a lábát.

A nemesember őszintén hiszi, hogy a vadászat nagy és királyi öröm. De a hajtója már távolról sem osztja véleményét.

B. Az ember tehát oly boldogtalan, hogy természetének sajátos állapota miatt még akkor is unatkozik, amikor semmi oka az unalomra. Ugyanakkor oly felszínes, hogy hiába adódik ezer és egy oka arra, hogy unatkozzék, még a legjelentéktelenebb dolgokkal is, mint például egy dákö és egy biliárdgolyó, remekül elszórakozik.

C. De mégis mi lehet a célja mindezzel? – kérdezik önök. Hát nem más, mint másnap eldicsekedni barátainak azzal, hogy jobban játszott az ellenfelénél. Mások, hasonlóképpen, dolgozószobájukban izzadnak, csak hogy megmutassák a tudósoknak, megoldottak egy olyan algebrai feladványt, amellyel azok mindeddig nem tudtak megbirkózni. És hányan teszik ki a legna-

gyobb veszélynek magukat, csak azért, hogy – szerintem ostoba módon – egy erőd bevételeivel büszkélkedjenek? És végül megint mások szinte megfeszülnek, csak hogy e hívságos jelenségeket pellengérré állítsák, de nem azért, hogy bölcsebbé váljanak ezáltal, hanem hogy megmutassák, ők ezt is tudják; de éppen ezek lesznek a legostobábbak az egész gyülekezetből, mert úgy tartoznak oda, hogy tudnak róla, míg a többiekről legalább feltételezhető, hogy nem viselkednének így, ha ugyanúgy tudatában volnának, mint ők.

Ez az ember unalom nélkül éli életét, annak köszönhetően, hogy naponta játszik egy keveset. De adjanak csak neki minden reggel annyi pénzt, amennyit naponta a játékkal nyerhet, azzal a feltétellel, hogy nem játszik többet, azonnal boldogtalanra lesz. Azt gondolnánk talán, hogy a játék nyújtotta örömet keresi, nem a nyereményt. Ám ha arra kényszerítik, hogy tét nélkül játsszon, nem jön izgalomba, és rögtön unni fogja. Nem csak az örömet keresi tehát, hiszen egy bágyadt és szenvedélytelen öröm unalommal tölti el; ahhoz ugyanis, hogy szenvedélyek ébredjenek benne, felszítsa vágyait, dühbe guruljon és aggódjon az önmaga elé állított tárgyért, az szükséges, hogy belehevüljön a játékba, és önmagát is megtévesztve azt gondolja, boldog lenne, ha elnyerne azt a nyereményt, ami nem kellene neki azon az áron, hogy nem játszhat többé; akárcsak a gyerekek, akik megrémülnek az arctól, amit maguk pingáltak félelmetesre.

Mi a magyarázata annak, hogy ez az ember, aki alig egy hónapja veszítette el egyetlen fiát, és aki ma reggel még igen zaklatott volt, mert vizsályokba és perbe keveredett másokkal, most nem is gondol minderre? Ne lepődjenek meg. Minden figyelmét leköti a vaddisznó, amelyet kutyái már hat órája vadul hajtanak. Ennél több nem is kell. Töltsön el valakit bármekkora szomorúság, ha rá tudjuk venni valamilyen szórakozásra, mindaddig boldog lesz, amíg az véget nem ér. És legyen valaki bármily boldog, ha valamilyen szórakozás vagy elfoglaltság nem akadályozza meg, hogy erőt vegyen rajta az unalom, akkor hamarosan mélabús és boldogtalan lesz. Szórakozás nélkül nincsen öröm. Szórakozás mellett nincsen szomorúság. És a nagyméltóságú személyek boldogságát is az adja, hogy számos ember szórakoztatja őket, és így képesek megmaradni ebben az állapotban.

D. Gondolják csak meg, mást jelent-e főintendánsnak, pécsetőrnek vagy bírósági elnöknek lenni, mint olyan méltósággal bírni, aki elé emberek sokasága járul reggelente, hogy egyetlen órát se hagyjanak neki naponta, amikor önmagára gondolhatna? Amikor viszont kegyvesztetté válnak, és vidéki birtokukra száműzik őket, ahol elegendő vagyonuk és szolgálójuk van szükségleteik kielégítésére, rögtön nyomorulttá és elhagyatottá válnak, mert senki nem gátolja meg őket abban, hogy önmagukra gondoljanak.

(*Paolovits Tamás fordítása*)